

◀ منابع

الاستيعاب في معرفة الاصحاب: يوسف بن عبدالله بن عبدالبر (۳۶۸-۴۶۳ق.)، تحقيق علي محمد البجاوي، بيروت، دار الجيل، ۱۴۱۲ق؛
اسد الغابه في معرفة الصحابه: علي بن محمد بن الاثير (۵۵۵-۶۳۰ق.)، بيروت، دار الفكر، ۱۴۰۹ق؛
الاصابة في تمييز الصحابه: ابن حجر العسقلاني (۷۷۳-۸۵۲ق.)، به كوشش علي محمد معوض و عادل احمد عبدالموجود، بيروت، دار الكتب العلمية، ۱۴۱۵ق؛
امتناع الاسماع بما للنبي من الاحوال و الاموال و الحفدة و المتاع: احمد بن علي المقرئ (م. ۸۴۵ق.) به كوشش محمد عبدالحميد النميسي، بيروت، دار الكتب العلمية، ۱۴۲۰ق؛
انساب الاشراف: احمد بن يحيى البلاذري (م. ۲۷۹ق.)، تحقيق سهيل صادق زكار و رياض زركلي، بيروت، دار الفكر، ۱۴۱۷ق؛
تاريخ الطبري (تاريخ الامم و الملوك): محمد بن جرير الطبري (۲۲۴-۳۱۰ق.)، تحقيق محمد ابوالفضل ابراهيم، بيروت، دار احياء التراث العربي؛
رجال الطوسي: محمد بن حسن الطوسي (۳۸۵-۴۶۰ق.)، به كوشش جواد قيومي، قم، دفتر انتشارات اسلامي، ۱۴۱۵ق؛
الطبقات الكبرى: محمد بن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به كوشش محمد عبدالقادر عطا، بيروت، دار الكتب العلمية، ۱۴۱۰ق؛
الكامل في التاريخ: علي بن محمد بن الاثير (۵۵۵-۶۳۰ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۳۸۵ق؛
المحبر: محمد بن حبيب (م. ۲۴۵ق.)، به كوشش ايلزه ليختن شتيتير، بيروت، دار الافاق الجديدة، بي تا؛
المنتظم في تاريخ الملوك و الامم: عبدالرحمن بن علي ابن الجوزي (م. ۵۹۷ق.)، به كوشش محمد عبدالقادر عطا و

مصطفى عبدالقادر عطا و نعيم زرزور، بيروت، دار الكتب العلمية، ۱۴۱۲ق؛
نقد الرجال: السيد مصطفى التفرشي (قرن ۱۱)، مؤسسة آل البيت لاحياء التراث، ۱۴۱۸ق.

مصطفى صادقي

حارث بن عبدالمطلب: عموی پیامبر ﷺ

و حفرکننده چاه زمزم به همراه پدر

حارث بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف، فرزند ارشد عبدالمطلب* بود.^۱ اطلاق کنیه ابو حارث بر پدرش نیز بدان سبب است.^۲ مادر حارث، صفیه دختر جندب (جنیدب) بن حجیر بن حبيب، از قبيله بنی عامر بن صعصعه بود.^۳

حارث که هنگام حفر دوباره چاه زمزم تنها پسر عبدالمطلب بود، او را در این اقدام یاری کرد.^۴ آنان هنگام کندن، دو آهوی زرین را که طبق قولی، ساسان* (جد سلسله ساسانیان) به کعبه اهدا کرده بود^۵ و برخی دیگر دفائن

۱. انسب الاشراف، ج ۱، ص ۹۸؛ الاستيعاب، ج ۲، ص ۴۹۰؛ معجم قبائل العرب، ج ۱، ص ۲۲۹.
۲. المعارف، ص ۱۲۶؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۳۹.
۳. انسب الاشراف، ج ۱، ص ۹۸؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۳۹.
۴. الطبقات، ج ۱، ص ۶۶.
۵. السيرة النبويه، ج ۱، ص ۱۴۳؛ مروج الذهب، ج ۱، ص ۲۶۵-۲۶۶؛ دلائل النبوه، ج ۱، ص ۸۶.

می‌رسد او در قبرستان معلات (قبرستان خانوادگی بنی‌عبدمناف) و کنار اجداد پیامبر ﷺ دفن شده باشد.

حارث خانه‌ای در مکه داشت که رسول خدا ﷺ بدان وارد شده و نماز خوانده است.^۵ این خانه را بعدها معاویه از نواده‌اش، عبدالله بن حارث بن نوفل بن حارث بن عبدالمطلب، معروف به بیه، خرید.^۶ مطابق گزارشی، دعوت عمومی رسول خدا ﷺ که در پی نزول آیه: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، با دعوت خویشاوندانش آغاز شد، در خانه حارث انجام شد و آن حضرت، در حضور حدود ۴۰ نفر از خویشاوندانش، آنان را به اسلام فراخواند که جز امام علی عليه السلام کسی پاسخ مثبت نداد.^۷

حارث فرزندی به نام‌های عبدشمس، ابوسفیان، مغیره، نوفل، ربیع و اروی داشت که با عنوان بنی‌حارث شناخته شده و از بطون قریش به‌شمار می‌آمده‌اند.^۸ عبدشمس این حارث، پیش از فتح مکه، به مدینه هجرت کرد و مسلمان شد و چون درگذشت، رسول خدا ﷺ پیراهن خود را کفن او قرار داد

را، استخراج کرده تا به آب رسیدند.^۱ از وی اشعاری در افتخار به حفر زمزم و بنی‌عبدمناف نقل شده است.^۲

به نقل منابع، حارث در سفر تجاری کاروان قریش که رسول خدا ﷺ نیز در سن نوجوانی (۱۲ سالگی) آن را همراهی می‌کرد، حضور داشت. هنگامی که در بصری (از شهرهای شام)، بحیرای راهب، اهل کاروان را به مهمانی دعوت کرد، آنان پیامبر ﷺ را برای نگرانی از وسایل کاروان گذاشته نزد بحیرا رفتند. حارث بن عبدالمطلب، با نادرست خواندن این اقدام و طبق خواسته بحیرا، آن حضرت را به مجلس فراخواند.^۳ از این زمان تا بعثت رسول الله ﷺ از حارث اطلاعی در دست نیست.

از زمان دقیق درگذشت حارث اطلاعی در دست نیست. برخی سال وفات او را همان سال ذیح شتران (حدود یک سال قبل از عام الفیل) ذکر کرده اند^۴ که با گزارش همسفر بودن وی با پیامبر ﷺ در سفر شام، همخوانی ندارد. محل دفن حارث نیز مشخص نیست، اما به نظر

۱. انساب الاشراف، ج ۴، ص ۴۰۶؛ اخبار مکه، ج ۲، ص ۱۲.

۲. اخبار مکه، ج ۴، ص ۱۱۱.

۳. الطبقات، ج ۱، ص ۱۲۱-۱۲۳؛ المنتظم، ج ۲، ص ۲۹۳-۲۹۴؛

الاصابه، ج ۱، ص ۴۷۵.

۴. انساب الاشراف، ج ۴، ص ۴۰۸.

۵. اخبار مکه، ج ۴، ص ۳۳.

۶. اخبار مکه، ج ۳، ص ۲۸۸.

۷. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۷؛ تاریخ الطبری، ج ۲، ص ۳۲۱.

۸. المعارف، ص ۱۲۶-۱۲۷؛ جمهره انساب العرب، ص ۷۰-۷۱؛

معجم قبائل العرب، ج ۱، ص ۲۲۹.

و درباره‌اش دعا کرد.^۱
 از میان فرزندان او، مغیره مشهور به کنیه‌اش ابوسفیان، برادر رضاعی رسول خدا ﷺ و نیز شبیه آن حضرت بود که تا فتح مکه (سال هشتم) مسلمان نشد و بلکه از دشمنان آن حضرت بود.^۳
 نوفل بن حارث، از اسرای غزوه بدر بود و در فتح مکه مسلمان شد. بنا به نقلی، وی ۳۰۰۰ نیزه در غزوه حنین، که پس از فتح مکه رخ داد، در اختیار رسول خدا ﷺ قرار داد.^۴ او در خلافت عمر درگذشت و در بقیع دفن شد.^۵
 ابوبکر وی را والی مکه کرد.^۶ مغیره بن نوفل، جانشین امام حسن رضی الله عنه هنگام عزیمت از کوفه، برای نبرد با معاویه بود.^۷

عبدالله بن حارث بن نوفل (م. ۸۴ق.) معروف به ببه^۸ را در نوزادی نزد پیامبر ﷺ آوردند و آن حضرت کام او را برداشت.^۹ وی

۱. الطبقات، ج ۱، ص ۳۶.

۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۴۴۵.

۳. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۶۲؛ الاعلاق النقیسه، ص ۲۰۱؛ تاریخ الطبری، ج ۱۱، ص ۵۰۳.

۴. اتحاف الوری، ج ۱، ص ۵۲۷؛ المعارف، ص ۱۲۷.

۵. البداية و النهایه، ج ۷، ص ۶۲-۶۳؛ بقیع الفرقه، ص ۲۸۲.

۶. الاستیعاب، ج ۱، ص ۲۹۱.

۷. امراء الکوفه، ص ۱۲۹.

۸. الاستیعاب، ج ۳، ص ۸۸۵-۸۸۶؛ اسد الغابه، ج ۳، ص ۱۰۳.

۹. الاستیعاب، ج ۱، ص ۲۹۱.

در مدینه منصب قضاوت داشت.^{۱۰} وی را از جمله کسانی دانسته‌اند که به رسول خدا ﷺ شباهت داشت.^{۱۱} محمد از دیگر نوادگان حارث، از نسل نوفل، در خلافت هارون الرشید، امیر مدینه بود.^{۱۲} اسحاق بن عبدالله بن حارث بن نوفل، از جمله راویان حدیث از نسل حارث است.^{۱۳} به نقلی حصین، فرزند دیگر حارث، از صحابه و از یاران امام علی رضی الله عنه بود که ضمن شرکت در نبرد صفین، از شاهدان جریان حکمیت نیز بود.^{۱۴} برخی از نسل حارث در حلب سکونت گزیدند و نزد امرای آن شهر مورد احترام بودند.^{۱۵}

◀ منابع

اتحاف الوری: عمر بن محمد بن فهد (م. ۸۸۵ق.)، به کوشش عبدالکریم، مکه، جامعه ام القری، ۱۴۰۸ق؛ اخبار مکه فی قدیم الدهر و حدیثه: محمد بن اسحاق الفاکهی (م. ۲۷۵ق.)، به کوشش عبدالملک بن عبدالله بن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ الاستیعاب فی معرفة الاصحاب: یوسف بن عبدالله بن عبدالبر (۳۶۸-۴۶۳ق.)، تحقیق علی

۱۰. الکامل فی التاریخ، ج ۳، ص ۴۶۰.

۱۱. الاعلاق النقیسه، ص ۱۹۵.

۱۲. تاریخ امراء المدینه، ص ۱۴۷.

۱۳. تاریخ الطبری، ج ۱۱، ص ۶۲۰؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۵۱۲؛

تاریخ مدینه دمشق، ج ۸، ص ۲۳۴.

۱۴. بغیة الطلب، ج ۶، ص ۲۸۱۷.

۱۵. بغیة الطلب، ج ۹، ص ۴۱۷۳.

قلعه‌جی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق؛
السیرة النبویه: عبدالملک بن هشام (م. ۲۱۸ق.)،
 تحقیق مصطفی السقاء و ابراهیم الیباری و
 عبدالحفیظ شلبی، بیروت، المکتبه العلمیه؛
الطبقات الکبری: محمد بن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به
 کوشش محمد عبدالقادر عطا، بیروت، دار الکتب
 العلمیه، ۱۴۱۰ق؛ **الکامل فی التاریخ: علی بن
 محمد بن الاثیر** (۵۵۵-۶۳۰ق.)، بیروت، دار صادر،
 ۱۳۸۵ق؛ **مروج الذهب و معادن الجواهر: علی بن
 الحسین المسعودی** (م. ۳۴۶ق.)، به کوشش یوسف
 اسعد داغر، قم، هجرت، ۱۴۰۹ق؛ **المعارف: ابن
 قتیبه دینوری** (۲۱۳-۲۷۶ق.)، به کوشش ثروت
 عکاشه، قم، شریف رضی، ۱۳۷۳ش؛ **معجم قبائل
 العرب القدیمه و الحدیثه: عمر رضا کحاله**، بیروت،
 الرساله، ۱۴۰۵ق؛ **المنتظم فی تاریخ الملوک و
 الامم: عبدالرحمن بن علی ابن الجوزی**
 (م. ۵۹۷ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر عطا و
 مصطفی عبدالقادر عطا و نعیم زرزور، بیروت، دار
 الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق.

سید محمود سامانی

حارث بن عدی: از شهدای غزوه أحد

حارث بن عدی بن خرشه، از تیره
 بنی خَظْمه قبیله اوس بود^۱ که در قسمت عوالی
 مدینه، در شرق مسجد قبا^۲، ساکن بودند. پدر
 حارث، عدی بن خرشه، شاعری شناخته شده^۳

۱. جمهره انساب العرب، ص ۳۴۳.

۲. معالم المدینه، ج ۴، ص ۱۶۶.

۳. نسب معد و الیمن الکبیر، ج ۱، ص ۴۸۴؛ الاصابه، ج ۴، ص ۵۹۸.

محمد البجای، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ **اسد
 الغابه فی معرفه الصحابه: علی بن محمد بن الاثیر**
 (۵۵۵-۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ **الاصابه
 فی تمییز الصحابه: ابن حجر العسقلانی** (۷۷۳-
 ۸۵۲ق.)، به کوشش علی محمد معوض و عادل
 احمد عبدالموجود، بیروت، دار الکتب العلمیه،
 ۱۴۱۵ق؛ **العلاق النقیسه: احمد بن عمر بن رسته**
 (م. قرن ۳ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۸۹۲م؛ **امراء
 الکوفه و حکامها: محمد علی آل خلیفه**، به کوشش
 یاسین صلواتی، تهران، مؤسسه الصادق علیه السلام،
 ۱۴۲۵ق؛ **انساب الاشراف: احمد بن یحیی
 البلاذری** (م. ۲۷۹ق.)، تحقیق سهیل صادق زکار و
 ریاض زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ **البدایه و
 النهایه فی التاریخ: اسماعیل بن عمر بن کثیر**
 (۷۰۰-۷۷۴ق.)، بیروت، مکتبه المعارف، ۱۴۱۱ق؛
**بغیه الطلب فی تاریخ حلب: عمر بن احمد ابن
 العدیم** (م. ۶۶۰ق.)، به کوشش سهیل زکار، بیروت،
 دار الفکر؛ **بقیع الغرقد فی دراسة شامله: محمد
 امین امینی** (م. ۱۳۴۱ق.)، تهران، مشعر، ۱۴۲۸ق؛
**تاریخ الطبری (تاریخ الامم و الملوک): محمد بن
 جریر الطبری** (۲۲۴-۳۱۰ق.)، تحقیق محمد
 ابوالفضل ابراهیم، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛
تاریخ الیعقوبی: احمد بن ابی یعقوب الیعقوبی
 (م. ۲۹۲ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ **تاریخ
 امراء المدینه المنوره ۱-۱۴۱۷هـ: عارف احمد
 عبدالغنی**، تهران، اقلیم، ۱۴۱۸ق؛ **تاریخ مدینه
 دمشق: علی بن الحسن بن عساکر** (م. ۵۷۱ق.)، به
 کوشش علی شیری، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ق؛
جمهره انساب العرب: علی بن احمد بن حزم
 (۳۸۴-۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علما،
 بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ **دلایل النبوة و
 معرفه احوال صاحب الشریعه: احمد بن الحسین
 البیهقی** (م. ۴۵۸ق.)، به کوشش عبدالمعطی امین